

Відповідно до Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель земельний фонд України становить 60,4 млн гектарів і характеризується надзвичайно високим рівнем освоєння. Близько 70 відсотків земельного фонду України становлять сільськогосподарські землі, близько 4 відсотків – забудовані землі.

Високий рівень господарського освоєння території України визначає інтенсивний вплив антропо- та техногенезу на навколишнє природне середовище, в тому числі на земельні ресурси, склад і характер процесів, які відбуваються у сфері використання земель.

Найбільшу питому вагу мають сільськогосподарські землі (близько 70 відсотків). Рівень розорювання земель в державі досягає в середньому 54 відсотки, а у деяких областях – 70 відсотків і більше.

Надмірне розширення площі ріллі за рахунок схилених земель призвело до порушення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь: ріллі, природних кормових угідь, лісів та водойм, що негативно позначилося на стійкості агроландшафтів і спричинило значну техногенну ураженість екосфери. Внаслідок цього земельні ресурси прискореними темпами деградують, забруднюються та виснажуються, і при цьому не виробляється достатня кількість продовольства навіть для нинішнього покоління, ставляться під загрозу потреби майбутніх поколінь. Особливо загрозованою є прогресуюча деградація та спад родючості ґрунтів-основи біосфери і сільськогосподарського виробництва. Щорічні збитки від основних видів ґрунтової деградації становлять близько 40-50 млрд гривень, у тому числі за рахунок незбалансованих втрат гумусу і поживних речовин - 23-28 млрд гривень; від недобору продукції та втрат ґрунту через ерозію - 17-22 млрд гривень. За рівнем кислотності, засоленості, солонцюватості, переущільнення, забруднення частина земельних ресурсів перебуває у передкризовому, а подекуди у кризовому стані з тенденцією до погіршення.

Ключовим прогностичним показником розв'язання зазначеної проблеми є зниження рівня розораності території країни до 44 відсотків шляхом

вилучення орhoneпридатних (деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених) земель, площа яких, за експертними оцінками, перевищує 6,5 млн гектарів, з інтенсивного обробітку. Для порівняння - у Франції розорано 36 відсотків угідь, Англії - 18,5, у США - 20 відсотків.

Проте, за даними Держстату, площа орних земель з 2015 по 2020 рік зросла на 216 тис. і на даний час становить 32,8 млн. гектарів. Водночас розрахунки науковців свідчать, що в Україні для забезпечення науково обґрунтованих норм споживання продуктів необхідно мати в обробітку 17,7 млн гектарів, а з урахуванням експортних пропозицій у продовольстві - 22,6 млн гектарів.

Кризова ситуація у використанні земельних ресурсів спостерігається і в неаграрних сферах землекористування. У більшості галузей економіки через недосконалість нормативів, зокрема низький рівень підготовки проектно-технічної документації, землі використовуються нераціонально.

Землеємність основних галузей національної економіки в 2,5-2,7 раза вища, ніж у країнах з високим рівнем соціально-економічного розвитку. Надвисока землеємність склалася в гірничодобувній промисловості. Широке застосування відкритого способу добування корисних копалин призводить до знищення ґрунтового покриву на значних площах. У той же час зменшуються обсяги рекультивації порушених земель.

Показники забруднення ґрунтів різними токсичними сполуками свідчать, що найбільшою небезпекою для навколишнього природного середовища і здоров'я населення є забруднення ґрунтів радіонуклідами, важкими металами, пестицидами, збудниками інфекційних хвороб.

Негативні геологічні процеси і явища поширені більш як на 50 відсотків території України. Особливо небезпечні в цьому відношенні гірські території Криму і Карпат, Придністров'я, Середнє Придніпров'я та інші регіони.

Останніми роками у зв'язку із глобальними кліматичними змінами наслідки кризових явищ у стані земель та ґрунтів стали ще більш відчутними

та загрозовими, а завершення земельної реформи та введення ринку земель вимагає їх невідкладного подолання.

Отже, сучасний стан земельних ресурсів переважної частини України можна охарактеризувати як напружений, а подекуди кризовий, з тенденцією до погіршення, що суттєво ускладнює соціально-економічний розвиток України та її регіонів і негативно впливає на ландшафтне та біологічне різноманіття, здоров'я і умови проживання населення.

Відповідно до ст. 14 Конституції України земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави.

Охорона земель – одне з найважливіших природоохоронних завдань нашої держави, що полягає у здійсненні системи правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захисті від шкідливого антропогенного впливу, відтворенні та підвищенні родючості ґрунтів.

Ефективне та раціональне використання землі є складовою екологічної безпеки держави. Досягнення основних завдань управління земельними ресурсами з метою їх збереження і раціонального використання, можливе через реалізацію його визначальної функції – контролю за використанням та охороною земель. Земельний контроль є одним із важливих засобів реалізації конституційного положення про визнання земель «основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави».

Контроль за використанням та охороною земель згідно ст. 187 ЗК, «полягає в забезпеченні додержання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями і громадянами земельного законодавства України» (ст.187 ЗК України).

Норми ЗК України потребували більш детального визначення в окремому Законі, у зв'язку із чим ухвалено Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» від 19.06.2003 № 963-IV для

удосконалення порядку здійснення державного контролю за використанням та охороною земель, запобігання правопорушень пов'язаних із порушеннями земельного законодавства та вжиття відповідних заходів щодо їх усунення.

Завданням Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» є регулювання питань у галузі використання та охорони земель, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідація негативного впливу господарської діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних властивостей земель.

Законом України Про державний контроль за використанням та охороною земель» визначено основні напрями здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. Його основні положення:

а) визначено компетенцію органів виконавчої влади у галузі державного контролю за використанням та охороною земель;

б) встановлено порядок здійснення державного контролю за використанням та охороною земель;

в) визначено порядок провадження в справах про порушення земельного законодавства;

г) встановлено фінансування та соціальний і правовий захист посадових осіб спеціально уповноважених органів виконавчої влади у – сфері державного контролю за використанням та охороною земель.